

A metafizikus

– kísérletek az éltető élet megismerésére (1. rész)

I.

Kopár szikla magányában üldögélve szemléltem a halhatatlan örök eszmék tündöklését. Halhatatlannak, s élehetetlenek, az élőkkel nem törődnek, csak ragyognak, élettelenül, mint elviselhetetlen forróságot árasztó fortyogó gázgömbök az univerzumban. Mi csak fényét látjuk a csillagoknak, de forróságát nem. Ragyognak szemeink előtt, de fényükkel el nem vakítanak. S zengünk nekik ódákat, féljük őket, mintha mozdulatlanságukat körbejáró bolygóink végeláthatatlan táncos mutatványa közepett' sorsok dőlnének el, hogy hirdessék: értünk van a mindenség. S miközben évmilliók hosszú sorában tart a véget nem érő bál: bolygók forogják körbe, míg a ragyogó csillagáradat áll, minden szabályos, mintha csak követné a taktust, mint jól konstruált gépezet, melynek fogaskerekei ismervén a rendet, mozgatják a végtelent, mi emberek kopár sziklák tetején üldögélünk, és válaszokat keresünk.

Olyan kérdésekre keresünk választ, melyek örökkévaló titkok, s szomjazunk, mint sokat látott vándor, ki víz után kutat. Amit talál, neki mit adhat? Örökkévaló titkok: milyen csodálatosak vagytok! Magatokkal viztek, hogy felfedezzelek titeket. Vajon meg tudom válaszolni kérdéseiteket? Vagy igaza van a nagy metafizikusnak? Elméje kicsi, s bukása nagy annak, ki a végtelenben kutatva nem lel kiutat...

Talán igaz, hogy térkép és iránytű nélkül bolyongunk egy jelzések nélküli erdőben, mely nemcsak saját erőnkkel a mindig őszinte természetben. Talán meg is tudunk valamit önmagunkról. Szembesülünk a határainkkal. A határainkkal leginkább a határtalanság szembesít. Megtudjuk, ha nem szorít semmi, képtelenek vagyunk mértékletesek lenni. Ha nem volna véges tágasságú a gyomor, s erőnk is végtelen volna, csak ennénk és rohannánk, soha de soha meg nem állnánk mondván: túl rövid az élet, hogy aludjak, s túl kevesek a napok, hogy minden ételt és italt nap mint nap meg ne kóstoljak. S mi maradna a végén? Gyors fáradása a szívnek, s idő előtti halála a mértéktelenségében elhízott embernek. A határaink segítenek abban, hogy szabadok maradjunk. Ha nem lennének, foglyul ejtene a tettvágy, az élményhajszolás, s talán sokkal szigorúbb, sokkal gyötrőbb kényszerpályákon mozognánk, mint manapság.

S ehelyett mi jutott nekünk? Szorosság. Úgy határol körül az élet, mint lábunkra szoruló cipő, mely lépésenként morzsolja lábfejünket, s húunkba mar, hogy ontsuk vérünket, miközben haladunk, s letépnénk magunkról az egészséget, a

sebeinkre forrt sebző létet, hogy szökellve szabadon, mint szarvas, birtokba vehessük mindazt, mit a fájdalom látóterünkéből kitakart.

Mert micsoda a valóság? Éber álmódás. Várjuk a pillanatot, hogy lágy szerelmet simítson arcunkra, s tegye nagyszerűvé, madárdalozó idillé, miközben metsző széllal karcolja vonásaink rideg-rigid merevvé. Hisz a látszat ez: szépen faragott márvány, műalkotás, csodálatra méltó munkálkodás. S valójában: megdermedt pillanat: végtelen álmódás. Mert álmodunk, vég nélkül csak álmodunk, s nem alszunk, következképp fel sem ébredünk, csak várunk és remélünk mindhiába. Mert társat akarunk, s társaságot, miközben lakatlan szigeteket lakunk, kopár sziklákön állunk, hol moha sem zöldell, s madár sem jár, szemlélünk és szemlélődünk. Találgatjuk: van-e élet a völgyben? Találgatunk: mi történne, ha szakadékba vetnénk magunkat? Összetörne tán e fogoly létünk, e sanyargató iszonyat?

Vagy fájna csak minden tagunk, sütné ránk a nap, s bőrünkre száradna a vér, s kúszna csak a föld porán az ember, aki halni nem tér, de élni már rettenetesen fél...

Vajon mi beszél belőlem? Tiltakozás? Fájdalom? Micsoda a fájdalom? Ki ellen, mi ellen tiltakozom? Örök ellen vagy olyasmi ellen, ami múlandó? Mert csak gondolatokkal tudok bánni, s tusakodni: ez való. Ez az én szabadságom, s korlátom. Hogy zakatol a fejemben egy szerv, mely pihenni nem tud, s hajt folyamatosan, vért von el izmaimtól, elgyengülök újra meg újra, hogy ő dolgozhasson, s megvezessen: gyenge vagy ugyan, s a vadonban megfoghat bármely vad, mely erősebb nálad, s gyorsabb, de te: gondolkodó szellem, ragyogást kapsz tőlem. Fejedben ott ragyog a fény, s te adsz nekem vért, én adok neked erényt.

Erényt, melyre szükséged van, s mely kiemel téged föld porából, s méltóvá tesz arra, hogy kútsz nagy eszmét és a véges ragyogás közt felfedezd a végtelen fény sugárnyalábjait...

II.

Az ablak üvegét esőcseppek sűrű kopogása zörgeti. Mint megannyi sebző túsúrás: gyötrem. Mégis mit vár még az élettől az ember? Mire is jó az optimista naivitás? A legőszintébb tett kolostorba vonulni. Vagy a remete lét. Leszakítva civilizációnk, korunk hivalkodó divatját, egyéniségünk az univerzális uniformis vásznába rejtőzik, s a fogadások merev kötele hirdeti kérlelhetetlenül a határokat.

Néha többet nem is tehetünk, mint azt, hogy elfogadjuk a valóságot, hogy elbújhassunk a valótlanba. Mert a valóság távol áll az idilltől, de újra meg újra igényli az idillt. Egyszerűen önmagában véve disszonáns. Hogyan lehetne harmónia, mikor képtelen egyetértésre jutni önmagával, saját lényegiségével?

Ezért aztán egyetlen dolog marad: a száműzés. Emigrálni az önmagából kiüldözött valóságból egy hobbiba, egy könyvtárszobába, egy íróasztal fehér lapjaihoz, melyeken megelevenedhet egy álomvilág, melyben minden tökéletes, minden helyre van állítva, s azon ámíthatjuk önmagunkat, hogy amíg rá gondolunk, addig nem kísért az a karcos világ, amiben benne élni kényszerülünk.

Nem is az irányítás a lényeg, s nem is a szabályok, talán a legfőbb értéke épp a remény. Hogy van összhang az univerzumban, csak fel kell építeni egy, a miénkhez hasonló lehetséges világban a magunk kis nyomorúságaiból akár előnyt is kivácsolva, egy jól értelmezett helyreállított valóságot, mely képzeletünkben helyreállító valósággá lesz, és bebizonyítja: a mi világunk szerethető, lényegét tekintve nem tökéletlen. Nem élhetetlen, és létünk nem egy felőrölt lét, nem morzsolja szét parányi egisztenciánkat a hatalmas lapos kő forgása, hanem földbe hullva belerothadhatunk a növekedés kalászának kibontakozásába...

III.

Elmondanék néhány gondolatot azokról a bizonyos ideákról. Az elménk, a képzeletünk, a felfogóképességünk és gyengeségeink – értem ezalatt például azt a fajta gyávaságot, melynek szorításában képtelenek vagyunk szembenézni mindazzal, amik meggyötörnek és számunkra az elviselhetlenség látszatát keltik –, mindezek korlátok. Olyan korlátok, melyek azonban nem a létet, csak a lét felfogásának a képességét korlátozzák.

Vagyis, van bennem egy kép és ez a kép nem a valóságot fedi le, csak a valóság egy általam bizonyos elvek alapján szelektált hányadát. Olyan ez, mint egy hatalmas arborétum, melyet idő hiányában képtelen vagyok bejárni, s ugyan felkeresem és képet alkotok róla tapasztalásaim nyomán, és elmondom, hogy ez az arborétum ilyen és ilyen, lényegét tekintve pedig ilyen módon értékelhető, mégis összességében az arborétum csak töredékesen jelenik meg, hiszen tapasztalásom töredékes.

Mennyivel nehezebb helyzetben vagyunk, mikor nem a tapasztalás korlátoz bennünket, hanem a tapasztaláson túlmutató képességeink szűkössége! Vegyük csak példaként az információbefogadás korlátosságát. Adott egy könyvtár, melynek „A” jelű olvasótermében megtalálhatók azok a könyvek, melyekre szükségem van ismereteim bővítéséhez és maradéktalan elolvasásuk esetén kiteljesítéséhez. Mégis rá kell jönnöm, hogy az „A” jelű olvasóterem könyveinek elolvasásához egy egész élet, de talán három egész élet is kevés lenne, így csupán töredékes, harmadrésznél is kevesebb ismeret jut el hozzám a szükségeshez képest. Nem is beszélve arról, ha már megtartjuk ezt az analógiát, hogy a szükséges könyvtárunk valójában kivétel egyfajta virtuális polcokra (amelyek a tér általunk kijelölt

pontján az „A” jelű olvasóteremben nincs jelen fizikailag, de a tér egy másik jól definiált pontján létezik, és az egyetemes tudás részeként rendelkezésre áll, s erről a rendelkezésre állásról vagy van információ, vagy nincs), hiszen ilyen kort élünk. Vagyis nem is látom lényegében, hogy mire van szükségem, és így be sem fogadhatom azt. Ha pedig meg is tudom, kiderül, hogy túlmutat bármely tetszőleges „A” jelű olvasóterem bármely polcnagyságán, vagyis az, hogy elérhetem-e az általam szükségesnek ítélt tudásteljességet, az meglehetősen elméleti probléma, még ha birtokbavételét kényszerítő mód' sürgeti is a gyakorlati szükségszerűség.

Nyilvánvaló tehát, hogy a valóság teljességében nem létezhetünk, nem tapasztalhatunk, és nem értékelhetjük azt. Töredékes végességben nehezedik ránk a végtelenség súlya. Speciálisak vagyunk az általánosságok tengerében, s egyetlen reménységünk annak bizonyítása, hogy létünk belesimul bizonyos módon a létezés teljességébe.

IV.

Egyszer arra az elhatározásra jutottam, hogy írok neki egy levelet. Írok egy levelet, hogy elmondjak mindent, s ezzel egy pillanatig átélhessem a megelégedés élményét, afféle lelki jóllakottságot, mert amit neki elmondtam, az akár magába is foglalhatja a mindenséget.

Minden csak szóhasználat kérdése. Hiszen töredékes voltunkat kénytelenek vagyunk beismerni a nagy összefüggések atomizálódásának korában, de ez nem jelenti azt, hogy az atomok összeillesztésével ne nyerhetnénk vissza azt, ami eltörött.

Egy finoman munkált kecses agyagkancsót, mely megtartja magában a víz hűvösségét, hogy oltsa szomjunkat, s adjon frissességet egy patak üde csobogását magába zárva – letisztultan.

Mert a frissítő víz, üde ital: letisztult patak. Vegyük azt a furcsa helyzetet, hogy egy kancsóval ki kell menni vízért a patakhoz, erdő közepére, tisztásra térve, lombos fák árnyas suhogásába, melybe léptünk zörren, lábunk alatt ág reccsen, s rikant egy madár, hangja távolba száll, s e zajos némaságból kitörve, tisztásra érve csörgedezik a frissvízű patak. Térdre ereszkedve, kancsóval mérítve vesszük magunkhoz az üdítő cseppek eme véges halmazát, s töredékesen és történetesen a patakot, a szent pillanatot, mikor merítünk.

Mindez belesűrűsödik. Mert más. Más, mint a klórral tisztított csőhálózatból felvett víz a lakásban, mely funkcionál ugyan, de nincs semmi bájja, könnyed, lenge fátylas játéka, ámde funkcionál, az embernek nagyon is használ, fel lehet szolgálni asztalnál.

Adott az edény, benne egy darab patak, emlékeket maga után hagyó kaland, megtörtént, s nem lehet már meg nem történt, hisz megváltoz-

tattuk a világ folyását, mikor leköveztük a patak csobogását, hogy vizét magunkhoz vegyük, mint rakoncátlan állatot magunkhoz édesgessük, s edényünkbe tegyük.

S eljött az este, a fáradságra szomjúság, ínség s vágy, mikor egymásra talál, párban jár, megvár, s egy váratlan pillanatban rád ront, mint sikátorba bujkáló haramia, konok, kemény, nincs remény, s kiszolgálni nem csekély, talán az edény se elég mély...

S ekkor, az események folyása újabb fordulatot vesz: teljességét részekbe hasította, az edény darabokra szakadva hullajtotta padlóra az ízletes vízcseppeket, s hagyott maga után szomjúságot, töredékes valóságot s bánatot.

Mit írjak hát neked? Hisz a teljességet akarom kiírni, s csak töredékességet tudok könnyezni.

Finom gyöngsorról ékesített lágy vonala nyakadnak, mely szemeket gyönyörködtet, s finomságával készlet: költs költeményt te tehetőségtelen tuskó, bükkfa(fűzfa?)poéta, s emelkedj fel a ragyogásba árnyaló bogár, páncélod mutasd a napnak, mint lovon ülő büszke lovag, ére nyekre okított harcos, s énekelj dalt: foglalva rímekbe minden finomságot. S mondd ki: e mindennapos esemény semmivel sem ér fel, hisz' Róla van szó, Róla, kinek csak egyetlen finom vonását emeltem ki, s kitűnt: részleteibe vész, ki a teljesség rabja...

És így tovább. Folytathatnám hosszasan ezt a nem mindennapi – persze a racionalisták szerint mindennapos történetet –, hogy leírnék mindent, ámde így nem tehetek, mert titok az, mely lehetne a legbüszkébb vonás, mit ecsetjével valaha felvitt a teljesség Alkotója.

S most magam előtt látlak Téged: Te csoda! S ámulok. Zavarodott vagyok, mint aki napba nézett, és belesédült. Aztán magához tért: s megtalálta edénye szilánkjait.

V.

Fodrozódó víz partján állva ismerheti fel az ember látásának korlátait.

Rendezett hullámlás:

bár hinni tudnám, hogy ilyen, mert erre szabad
bár hinni tudnám, hogy csak magára hallgat,

mikor halad

bár hinni tudnám, szelíden simogat, vagy önmagából kikelve tomboló erejében szakítja darabokra a partfalat...

ám a valóság ez: törvény
törvény, s törvényszerűség.

Belelépni, és célba venni a mélységet, láthatatlan szépséget, örvénylő veszélyeket, talpsértő köveket, vízfelszín alatt megbúvó vércsepphullató titok...

Kockázat, rejtettség, titokba sülyedt magasslat, mélységi kőfodor, szemlélendő alkotás, láthatatlan fenség, talán mégis tapintható báj. Néha kimaradunk az igazi szépségből csak a fel-

színt szemlélve, vagy éppen a mélységbe ragadva nem láthatjuk meg a felszínen húzódó elérhető valóságot?

Rabul ejt a mély, s elvon attól, ami kézzel fogható, mérhető és látható? És a mérhetetlen, láthatatlan, s a megfoghatatlan valóságba bányászva magunkat elveszítjük a másikat?

Mert a mélység sokszor magányba hívó kaland. S a magasság is megállítja azokat, kik az épp ideális felszínen érzik komfortosan magukat.

Szárnyalni, mélybe hatolni: valahol egyek – elengedni a megragadható törvényszerűséget, s keresni valamit, mi túlmutat rajtuk, hogy megellessük a rejtett törvényszerűséget. Azt a titkot, mely létrehozza és mozgatja a láthatót.

Az örök mozgatót:
az okot...



Homolya Gábor: J. A. Favágó